

Técső (Тячів), református templom

A Máramaros megyei Técső, tekintélyes múltja és templomának látványos festett famennyezete ellenére, a szakirodalomban alig szerepel. 1864-ben Henszlmann Imre, Rómer Flóris¹ és Schulcz Ferenc társaságában, ezt is felkereste, de az épület nem tett rá nagyobb benyomást: 48 tételes katalógusában ez az egyik legrövidebb bejegyzés. Műformát egyáltalán nem regisztrált, csak a falakat tartotta XV. századnak.² Ez az ítélet, amelyet 1887-ben megismételt,³ rajta is ragadt a templomra,⁴ mely előbb Csehszlovákiához, majd a Szovjetunióhoz csatolva kikerült a magyar kutatás látóköréből. Az 1939-es határmódosítások ugyan alkalmat adtak arra, hogy a magyarországi református templomok közt szerepeltessék,⁵ ez azonban új művészettörténeti megfigyeléseket nem eredményezett. A rendszerváltás után a Kárpátalja iránt megélénkülő érdeklődés Técsőt is érintette,⁶ anélkül azonban, hogy akár régészeti, akár művészettörténeti kutatásra sor kerülhetett volna. Ezt a hiányt Lángi József legutóbb végzett részleges vizsgálata sem pótolhatta. A templom így továbbra is az ismeretlenség homályában rejtőzik, melyet módszeres falkutatás és ásatás hiányában egyelőre aligha lehet eloszlatni.

Az Árpád-kor első időszakában gyéren lakott máramarosi erdőispánság jelentősége akkor nőtt meg, amikor a XIII. század végén sóbányái nagyobb szerepet kaptak az ország sóellátásában.⁷ Técső neve is a sószállító vizek 1308-as felsorolásakor tűnik fel először.⁸ Lakói főleg sóval foglalkozó magyar és szász hospesek lehettek, mint azoknak a közeli településeknek is, amelyekkel együtt részesült 1329-ben Károly Róbert kiváltságlevelében. Eszerint Técsőt, Visket (Вишків), Husztot (Хуст) és Hosszúmezőt (Câmpulung la Tisa) *kivált a termékenyen máramarosi rengeteg fáradalmas betelepítéséért* ugyanazok a szabadságok illették meg, amelyekben Nagyszőlős (Виноградів) is részesült.⁹

Már ezt megelőzően, 1326-ban az esztergomi érsek kiváltságaiban részesültek a máramarosi egyházak, s ennek királyi megerősítését Benedek técsői pap is kérelmezte.¹⁰ Ugyanő 1334-ben 60, 1335-ben 48 garas pápai tizedet fizetett.¹¹ A következő évben, 1336-ban azonban már a település Pál nevű papja vett részt határjárásban.¹² A te-

lepülés a későbbiekben a királyi honorként működő huszti uradalom tartozéka, s mint ilyen, egy időre Szász moldvai vajda fiai, a Béltekiek (Balk és Drág, szatmári ispánok 1377–88, máramarosi ispánok 1378–1382 és 1385–1399, ugoicsai ispánok 1392¹³) birtoka.¹⁴ A középkor végéig az öt máramarosi királyi koronaváros egyike.¹⁵ A XVI. század közepén csatlakozott a reformációhoz.¹⁶

A jó karban tartott templom jelenleg négy egységből áll: nyugati homlokzatát impozáns, párkányokkal három szinten tagolt torony uralja; ezt a nyugati szakaszt két erőteljes, tagolatlan támpillér választja el a téglalap alaprajzú hajótól, melyhez négyzet alakú szentély csatlakozik, amit északról vele azonos hosszúságú sekrestye egészíti ki (*1. kép*). A hajó és a szentélyrész homlokzatait

1. A templom délkeletről

csak nyílások tagolják; a nyugati szakasz első szintjét lezáró párkány megszakad a támpillérek vonalában, s az alacsonyabb hajófal párkányt nem hordoz. A szentélyt és a hajót egységes, egyszerű profilú lábazat fogja egybe, mely csak a déli kapunál szakad meg. A szentély keleti falához kis, észak felé meredeken lejtő tetejű bővítmény csatlakozik: ez a szószék feljárója. Ennek két oldalán a szentély két félköríves, rézsús bélletű ablaka nyílik. Ezeknél alacsonyabb elhelyezéssel, kisebb méretben és kevésbé keskenyedő béllettel készült a sekrestye keleti ablaka. A szentély déli oldalán két nagyméretű, félköríves ablak található. Hasonló kialakításúak a hajó északi ablakai és a déli fal három ablakából kettő – míg a legkeletebbi ezeknél kisebb, béllete rézsús, lezárása tompítottan csúcsíves. A déli oldal közepe táján található egy kisebb méretű, csúcsíves kapu. Ennek peremén hengertag fut körbe, melybe az ajtószárnyak illesztése számára utólag belevészték. A bal oldali szárkő belső oldalán a hengertag melletti vájat szarvtagban ér véget; ez a rész a jobb oldalon tagolatlanabb.

A templombelsőben csak a nyugati szakasz különül el, míg a hajó széles, félköríves diadalívvel kapcsolódik a szentélyhez, amelyet szintén széles, félköríves nyílás köt a sekrestyéhez. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi (2. kép). A bordák hengeres profilúak, zárókövük díszetlen tárcsa. A bordák konzolokról indulnak, melyek hosszú időn keresztül mészpáncél alatt rejtőztek. 2001 no-

3. A szentély délkeleti oszlópféjzete

2. A szentélybelső kelet felé

vemberében tisztította meg a délkeletit Lángi József, majd a közelmúltban az északiakat is.¹⁷ A délkeletin figyelemre méltó ornamentális dísz tanulmányozható: a sokszögű zárólemez alatt egymást keresztező indákról makkok és tizenegy ujjú, középeres levelek csüngenek, míg a motívumot alulról lezáró, szintén sokszögű lemezt hasonló kialakítású, középeres levélujjak tartják (3. kép). Az északiak közül az egyiket tölgylevelekkel és makkokkal (ezt alul ötujjú levél zárja), a másikat szőlőlevelekkel és –fürtökkel díszítették (4–5. kép). A negyedik konzol felületét még mindig meszelés borítja, de ennek felülete így is roncsoltnak tűnik.

A templom falait jelenleg egységes meszelés borítja. Ezt megelőzően a XIX. század végén teátrális jellegű, függőymotívummal kiegészített architektúrális kifestése volt.¹⁸ Helyi hagyomány szerint a hajó északi falán, a diadalívhez közel figurális festés (női szent) lappang.¹⁹

Az azonban már a jelenleg látható formák alapján is világos, hogy az épület több fázisban jött létre. Legkésőbbi a nyugati tornyot is magában foglaló szakasz, mely a támpillérek vonalában a hajó további falaitól lezárásában is eltér. Ez 1810-re keltezhető.²⁰ Lehet, hogy ebben a fázisban készültek a hajó és a szentély nagyobb méretű

ablakai is, mivel azok keretelése megegyezik a toronyablakokéval. A szakirodalom tud egy 1748-as bővítésről is, melynek során a templom befogadóképessége elérte a 600 főt.²¹ Ennek pontos mértéke nem ismert, alighanem a hajó nyugati részét érinthette (lehetséges, hogy az ablakbővítésekre is ekkor került sor, és keretelésük csak egy későbbi restaurálás egységesítésének eredménye). Ehhez a felújításhoz tartozik a hajó kazettás mennyezete is. Nyilvánvaló, hogy a sekrestye hatalmas félköríves nyílással való bekapcsolása a szentély terébe szintén utólagos átalakítás következménye.

Ezekről a változtatásokról eltekintve a templom magja nagyrészt egységes építkezés eredményének tűnik.²² Az egyhajós, négyzetes szentélyű, északon sekrestyével bővített templomtípus széles körben elterjedt, és közelebbi datálásra önmagában nem alkalmas. Úgy tűnik, a környéken leginkább a XIII–XIV. század folyamán volt használatban. Az a tény, hogy a szentély keleti falát két (középkorinak tűnő) ablak töri át, rokonítja azzal a csoporttal, amely Szabolcsban (Baktalórántháza, Ajak, Oros, Nyírbéltek, Nyíracsad) és Szatmárban (Zajta) található. Ezekben az is közös, hogy szentélyüket (bár nem egyformán) támpillérekkel látták el – ami felveti azt a kérdést, hogy

4–5. A szentély északi oszlopféjzetei

vajon Técsőn eredetileg sem alkalmaztak támpilléreket, vagy utólag lettek lefaragva, mint Baktán.

Maguk az ablakok a szentély keleti falán román kori jellegűek, és régiebbek, mint a hajó déli falán megőrződött nagyobb, csúcsívbe hajló. A sekrestyéé viszont bizonyosan át lett alakítva, még ha alapformájában emlékeztet is a szentélyen találhatóakra. Ennek alapján könnyen elképzelhető, hogy a sekrestye is azonos periódusú a szentéllyel. A templom egyik legjellegzetesebb formája a déli kapu keretelése. Ennek csúcsíves, hengertagos kialakítása arányaival és különösen a baloldalon megmaradt szarvtaggal egyértelműen a XIII. század örökségébe tartozik. Kárpátalján hasonló forma került elő a palágykomoróci templom déli kapuján is.

Ezzel a szentély bordás boltozata, hengeres bordaprofiljával, nem áll ellentmondásban. Megfontolást érdemelnek azonban a szentély konzolai. Világos, hogy az indatékervényről indított levelek és makkok, továbbá a szőlő motívuma a közeli Visk templomának szentélyében fennmaradt oszlopfelvezetekkel rokon:²³ Itt a hurkolt indák az egyiken szintén makkszemeket és tölgyfaleveleket, a másikon szőlőleveleket és fürtöket tartanak. Különösen a szőlőlevelek erezetének naturalisztikus megoldása emlékeztet a klasszikus gótika törekvéseire. Megjegyzendő, a técsői faragványok a viskiek finomságát nem érik el, leve-

leik is távolabb állnak a tölgyétől, de a középér kiemelése itt is a némiképpen félreértett naturalizmus jegyében történhetett. Elképzelhető tehát, hogy a técsői faragványok a viski mintájára készültek, de annál szárazabb, a klasszikus gótikától valamelyest távolodó, kevésbé kifinomult stílusban. Mindennek alapján a técsői konzolokat 1300 tájára, vagy még inkább a XIV. század első évtizedeire datálhatjuk.

Összességében tehát a jelenleg látható formák alapján valószínű, hogy az egyhajós, négyzetes szentélyű técsői templom a XIII. század legvégén, vagy inkább a következő elején épült. Ez az a korszak, amely megfelel a településnek a forrásokban megmutatkozó felemelkedésének: ígéretes kezdetek ezek, amelyek királyi támogatásra válnak. Ezzel összefüggésben nyernek egyházi kiváltságot a környék egyházai is, melyek közt Técső is szerepel: ezért az 1326-os *terminus ante quem* bizonyára a ma is álló épületre vonatkozatható. Az, hogy e biztató kezdetek után Técső végül nem emelkedett a királyság gazdag városai sorába, egyebek mellett azzal a következménnyel járt, hogy Árpád-kori jellegű temploma lényegében érintetlenül maradt korunkra.

A fényképeket Mudrák Attila készítette.

JEGYZETEK:

- ¹ Forster Központ, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek, XV. 106. (1864. szeptember 17.) Hozza a szentély alaprajzát, megjegyzést a keleti keskeny ablakokról és a konzolokról: *egyéb semmi*.
- ² HENSZLMANN 1864. 156., ld. még: 132.
- ³ *Técsőn a XV. század templomának csak batárfalai maradtak meg, harmadrendű*. HENSZLMANN 1887. 266.
- ⁴ GERECZE 1906. 502.: *XV. századi templom falai*. A hajót ma is 1401-ből valónak tartja a helyi hagyomány.
- ⁵ KOVÁTS 1942. 618. A templomot XIV. századnak tartja és felsorolja történeti adatait.
- ⁶ PL.: DESCHMANN 1990. 190–193.; HORVÁTH–KOVÁCS 2002. 142–143.
- ⁷ GYÖRFFY 1998. 114.
- ⁸ Uo., 114., 120., 128.
- ⁹ MOL, DL 22477 – FEJÉR VIII/3.: 353–356.: No 145.; MIHÁLYI 1900. 8–11.: No 4.; AOKL. XIII.: 131–133.: No 202.
- ¹⁰ 1326/1441: AOKL. X.: 137.: No 195., és 140–141.: No 202.
- ¹¹ MON VAT. I/1.: 327., 356., 371. Benedek csak az első előfordulásnál van kiírva, a többinél nem szerepel a pap neve.
- ¹² MIHÁLYI 1900. 13–15.: No 6.; AOKL. XX.: 339–340.: No 491.
- ¹³ ENGEL 1996. II.: 29.
- ¹⁴ ENGEL 2001. Técsőnél: Béltéki 1389–1397 – vö.: ZsO I.: 559.: No 5055. és 570.: No 5160.: 1397–1398-ban Balk és Drág vajdák técsői birtokát körülhatárolják.

- ¹⁵ 1459: *quinque opida nostra hungaricalia*, id.: CSÁNKI I. 443.: 2. jegyzet.
- ¹⁶ KOVÁTS 1942. 618. szerint 1546-ban.
- ¹⁷ Köszönöm Lángi Józsefnek szíves tájékoztatását.
- ¹⁸ Ennek fotóit ld.: DESCHMANN 1990. 192.; HORVÁTH–KOVÁCS 2002. 143.
- ¹⁹ A lelkész elbeszélése alapján, 2012. március 16. RADOCSAY 1954. nem tud róla. Lángi József a szentély gyámjainak megtisztításakor vörös és okker színnyomokat figyelt meg. A hajó északi falán többretegű, töredékes festékréteget tárt föl, a legkorábbi minden bizonnyal az építéssel egyidős, de részletes kutatásra még nem kerülhetett sor.
- ²⁰ KOVÁTS 1942. 618.; DESCHMANN 1990. 191.
- ²¹ Uo.
- ²² Ennek megállapításához falkutatásra volna szükség. A helyi hagyomány a szentélyt 1285-ből, a hajót 1401-ből származtatja, melynek középkori írásos nyoma nem ismert. A déli kapu bizonyosan Árpád-kori hagyományokat őriz, s amennyiben nem másodlagos felhasználású, ez arra vall, hogy a hajó a szentélynél nem későbbi.
- ²³ Erre utalt Rómer is *a consolok mint Visken*. Forster Központ, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek, XV. 106. (1864. szeptember 17.).